

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

A BIHARDIÓSZEGI REFORMÁTUS EGYHÁZI ÉLET ÉS SZOKÁSOK A 20. SZÁZAD KÖZEPÉTŐL NAPJAINKIG

Tolnai Timea–Katalin

Témavezető: Dr. Bartha Elek

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2019

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A református egyházi szokások kutatása viszonylag későn, az 1930-as években kezdődött. Ekkor jelent meg ugyanis Illyés Endre teológus professzor munkája, az első jelentősebb monografikus mű a református egyházi néprajz területéről, amely a magyar református keresztyén nép vallásos tudatának belső megnyilvánulásaiával foglalkozik, és az akkori Szatmár, Bereg, Ugyocsa, Szabolcs, Hajdú és Bihar vármegyékreformátus népének vallásos mentalitását mutatja be.

Jelen kutatás Gunda Béla református vallási néprajrról tett meghatározásából indul ki, amelyben a hagyományos népélet hagyományainak, ünnepi és hétköznapi életének református gyökereit vizsgálva, ezt az igen tág értelemben használt irányvonalat követi, és nemcsak egyetlen jelenség bemutatására terjed ki, hanem a **lokális vallásosság változásvizsgálatán keresztül a** református gyülekezet komplex bemutatására törekszik.

Az értekezésben vizsgált település Bihardiószeg, egy romániai, Bihar megyei község, mely az Érmellék déli részén, Nagyváradtól 32 kilométerre észak felé található. A településen három nemzetiség – magyarok, románok és cigányok – együttélése figyelhető meg. A felekezeti hovatartozást tekintetében még komplexebb a kép. Református, ortodox, római katolikus, püünkösdisták, adventisták vallásúak egyaránt élnek a községben. Az értekezés a településen élő többségi református felekezetű lakosság vallási identitásának vizsgálatát, a közösség több évszázadot átívelő hagyományrendszerének, kulturális mintáinak feldolgozását tartotta fő célkitűzésének. A bihardiószegei református gyülekezet élete nagyrészt az egyház „kebele” alatt működik, egyházorientáltak is mondható, vagyis az egyház erős társadalmi szabályozó erővel bírt, és bír mai napig. A református vallású lakosság túlnyomó többsége önmeghatározásuk alapján magyar nemzetiségű és csak kis számban találkozunk cigányokkal közöttük, míg románokkal egyáltalán nem.

A kutatás célja a **helyi vallási élet** megismerése, leírása, értelmezése, valamint változásainak ismertetése, intézményeinek létrejötte és azok bemutatása, az emberi élet fordulóíhoz kapcsolódó szokások összegyűjtése. A dolgozatban azok a jelenségek kaptak helyet, melyek a vallási élet és az ehhez kapcsolódó szokások közös alapját képezik. A kutatás során mindvégig a vallási szokások egészének részletes, értelmező leírására törekedett e sorok szerzője.

Kérdésfelvetésem középpontjában a lokális kultúra változásvizsgálata állt, így arra voltam kíváncsi, hogy a 20. század folyamán melyek voltak azok a vallásos jelenségek amelyek változása a bihardiószegei református gyülekezet életére hatást gyakorolt, illetve, hogy milyen tényezők vagy események váltották ki ezeket a változásokat. A kutatói érdeklődésemnek személyes érintettségem további motivációt biztosított – hiszen magam is Bihardiószeg szülöttje,

a közösség aktív résztvevője voltam –, mely helyzetben ‘közelebbről’ vizsgálhattam a vallási hagyományvilág változását. Kutatásom fókuszában így az állt, hogy a hétköznapi élet szintjén a diószegi reformátusok mit tudnak, mit gondolnak a hitről, vallásról és az ahhoz kapcsolódó szokásokról nemcsak a jelenről, hanem visszaemlékezve a huszadik század történéseire a múlt század hagyományvilágának elemeiről – ezért a néprajztudomány módszertanát használva összegyűjtöttem és leírtam azok változásait. Amire elsősorban a hangsúlyt fektettem az a hit, annak gyakorlása, és a szokások megismerése, ezek részletei, képet kapván így a diószegi református közösség múltjáról és jelenéről, mint hipotetikus egészből. A kutatói személyes érintettség nyomán, a „bennszülött” státusz biztosította az előzetes tudást az adatközlőkről, így a beszélgetések során sikerült keretbe helyezni az elhangzottakat, ez pedig segített abban, hogy a részekből teljes egész válhasson, a rész-egész viszonyrendszer így sokkal könnyebben megvalósítható volt az elemzés során.

Az értekezés felépítése a következő struktúrát követi: a bevezető után az első fejezet a kutatásban használt fogalmakat definiálja, ezt követően az alkalmazott módszereket, eljárásokat és a terepmunka során nyert tapasztalatokat ismertetem. Itt kapott helyet az a kutatástörténeti áttekintés is, amely a népi vallásossággal, a református egyházi élettel és az életfordulós szokásokkal kapcsolatos fontosabb kutatásokba nyújt betekintést. Ezt a részt az Érmellék térségének bemutatása, majd a kutatott község földrajzi beágyazottságának leírása után a település történelmi-, gazdasági-, nemzetiségi- és felekezeti szempontok szerinti ismertetése követi.

Az általános fogalmi, módszertani és térségi kontextualizálást követően, az értekezés tárgyát képező elemző fejezetek felépítése a következő: az adott vallási jelenség rövid teológiai és néprajzi, helyenként vallásszociológiai meghatározása, majd ezt követően a témára vonatkozó helyi adatokat, illetve a kutatás eredményeit írom le.

A disszertáció, a feldolgozott témákat illetően három nagyobb részre tagolható. Első részben az egyházhoz, mint intézményhez szorosan kapcsolódó anyagi és szellemi javak, a református egyház keretén belül működő szervezetek kerülnek bemutatásra. Fontosnak tartottam ismertetni a helyi egyházközség és lelkeszség történeti hátterét is, mivel a lokális vallásosságot mindez nagymértékben meghatározta, befolyásolta. A második rész a vallásosságra, annak időbeni változásaiba nyújt betekintést: itt a vallási szocializációt, annak a családi életre hatást gyakorló folyamatait, illetve intézményesített formai keretek változását mutatom be. Ezt követően kerül sor a vallásgyakorlás átalakulásának, az istentiszteletek rendjének és annak látogatottságának ismertetésére. A harmadik rész a valláshoz kapcsolódó ünnepi alkalmakat rendszerezve, a közösség szokásokvilágába enged betekintést. A disszertáció ezen fejezete az emberi élet nagy

fordulópontjaihoz kapcsolódó szokáskört gyűjti egy csokorba – úgy, mint a keresztelő, konfirmáció, házasságkötés, temetés –, illetve ezeknek a lokális hagyományvilágban betöltött szerepére reflektál. Az értekezés végén az összegzés után a dolgozatban felhasznált szakirodalom és a melléklet kap helyet.

Dolgozatom a népi vallásosság és az egyházi vallásvilág mesgyéjén nyújt új információkat, és világít rá az ezeredforduló vallási hagyományrendszerének változására, amely a népi vallásosság és a szokásrendszer napjaink tudományos diskurzusába illeszkedik. Az értekezés műfaja elsősorban néprajzi, ezen belül a vallásnéprajzi leírások körébe tartozik, emellett felhasználja és ötvözi a vallásszociológia, vallástudomány más interdiszciplináris tudományos eredményeit.

Az alkalmazott módszerek vázolása

A kutatott bihariószegi közösségben nevelkedtem magam is, tehát a megfigyelt közösség egykori tagja voltam, ami – úgy gondolom – a kutatás folyamán előnyömre vált. Azáltal, hogy itt töltöttem életem nagy részét, legtöbbször már előzetesen is ismertem az interjúk során tárgyalt témák lokális hátterét, azok előzményeit, a néprajzi riportok során felbukkanó textualizált struktúrákat, mint például rokoni, családi kapcsolatokat, a közösségben történő eseményeket, mivel adatközlőimről előzetes ismeretekkel rendelkezttem. Mindezek mellett igyekeztem saját korábbi empirikus emlékképeimet és tapasztalataimat is bevonni a kutatásba. Ezen kívül a református közösség ismerete megkönnyítette az alkalmazott módszer és az interjúalanyok kiválasztását is. Mindezt úgy igyekeztem integrálni, hogy az érintettség tényéből származó szubjektív látásmódot minimalizáljam és a kutatói objektív attitűdöt maximalizáljam a kutatási és adatgyűjtési folyamat során.

Az adatgyűjtési technikák közül a résztvevő megfigyelés és a strukturált interjúk készítése mellett, a református egyház által rendelkezésemre bocsátott egyházi dokumentumok (presbiteri, énekkari, nőszövetségi jegyzőkönyvek és keresztelési, konfirmálási és házasságkötési anyakönyvek), valamint a helyi sajtóban megjelent írásokat is beépítettem elemzéseimbe.

A **résztvevő megfigyeléseim** tartós részvételt jelentettek a megfigyelt közösség mindennapi életében. A kutatott jelenségeket a közösségen belül saját élményként megélve igyekeztem a kutatói “eltávolodás” szemléletének segítségével objektív tudományos eredményekké kovácsolni. A kutató az adott kutatási terepen a csoporttag szerepét betöltve, a csoport viszonyait a belső résztvevő szemszögén keresztül próbálja érzékelni, ami által saját maga megéli a csoport tagjainak viszonyulásait, felfogását, melyek a mindennapi életben vezérlik.

Az interjú és a megfigyelés esetén a kutató az alanyokat a megszokott, mindennapi életükön kívül helyezi, kiragadja őket környezetükből, számukra abnormalis helyzetet teremtve, ami miatt nélkülözhetetlenné válnak a közvetett megfigyelés általi adatok, ahol a normákat meg tudjuk figyelni a terepen, a gyakorlatban. A kutatás során megfigyelt vallásos eseményeket, jelenségeket, szokásokat lejegyeztem, és nem csupán egy eset leírására törekedtem, hanem megpróbáltam átfogó képet alkotni az esetekből, eseményekről.

A kutatás során nemcsak a jelen történéseit szerettem volna megismerni, hanem a múltat is, főként azért, mert világossá vált, hogy a mai vallásosságot is ezáltal ismerhetem meg igazán, hiszen ennek gyökere a múltból táplálkozik. Ehhez szükség volt félig strukturált **interjúk** készítésére. A rendszer egészének megértése érdekében végeztem a résztvevő megfigyelést, míg az interjúk során nyert információk (a „részek”) megerősítették vagy módosították az általam megfigyelt események értelmezését. A disszertáció következtetései tehát az adatközlőkkel történő beszélgetésekre alapozva állapítottam meg.

Az interjúk elkészítése során az adatközlők kiválasztása valószínűségi mintavétellel történt. Elsősorban a szakértői mintavételt¹ és a hólabda módszert² alkalmaztam, mivel az eredményességet ezek a mintavételi eljárások segítették. A kiválasztásnál a szaturáció elvét alkalmazva addig választottam ki az eseteket, ameddig a kutatás szempontjából redundancia lépett fel, azaz újabb információt már nem nyertem az interjúk során.

Az adatok a református közösség széles rétegének tudásába adnak betekintést azáltal, hogy az adatközlők kiválasztásának egyik fő szempontja az volt, hogy általuk minden társadalmi, gazdasági réteg és korcsoport képviselve legyen, és a 20. század közepétől 2016-ig terjedő évtizedekről összefüggő képet kapjunk. A legkorábbi adatok a legidősebb generációhoz tartozóktól, a nyolcvan évet betöltő adatközlőktől származnak, míg a legfiatalabb adatközlők a 14 évet betöltöttek csoportjából kerültek ki.

Az interjúk főként olyan bihardíószegi reformátusokkal készültek, akik cselekvő, elkötelezett tagjai az egyháznak. Csupán néhány adatközlő volt, aki nem aktív református, de az interjúalanyok sorába szükséges volt beemelni őket, mivel nagy tudással rendelkeztek a múltbeli szokásvilágról. Összesen 44 interjú készült, köztük a jelenlegi és a leköszönt lelkészekkel, kántornővel, vallásanővel, jelenlegi és leköszönt nőszövetségi elnöknőkkel, az Ifjúsági Keresztyén Egyesület volt elnöknőjével, főgondnokkal, jelenlegi és volt gondnokokkal, a

¹Szakértői mintavétel: a kutató saját megítélése és a vizsgálat célja alapján választja ki az interjúalanyokat

²A hólabda-mintavétel olyan módszer, amellyel egyre növekvő megfigyelési mintára tehetünk szert azáltal, hogy az interjúalanyoktól további, az adott témában kompetens személyek elérhetőségét kérjük

kommunizmus idején szolgált iskolaigazgatóval, temetkezési vállalkozóval, harangozóval, presbiterekkel, vőfélyekkel, református hívekkel.

Javarészt félig strukturált, tematikus mélyinterjúk készültek, amelyek bizonyos mértékig irányított beszélgetések voltak, de teret engedtem a témákat illetően adatközlőimnek is, mivel ezáltal nagyon sokszor bukkantam olyan információra, melyek fontosak voltak a kutatás szempontjából.

A kutatás során elemzésre került több **egyházi dokumentum** is. Legfontosabb ezek közül a Bihardiószegi Református Egyház gyűléseinek 1956-2016 közötti jegyzőkönyve, melyek segítségével képet kapunk a presbitériumnak a Bihardiószezen végzett munkájáról, s ennek révén a községben történt vallásos cselekményekről, egyházi ügyekről.

A kutatás eredményességét segítették a következő dokumentumok (jegyzőkönyvek, anyakönyvek): Bihardiószegi Református Egyházközség - Konfirmáltak anyakönyve. (1908-1935, 1936-1972, 1973-2016), A Bihardiószegi Református Egyházi Énekkar Évkönyve. (1922-1958), és a Bihardiószegi Lorántffy Zsuzsánna Nőszövetség jegyzőkönyve (1993-1999 között) is. Utóbbi két jegyzőkönyvet csak a jelzett időszakban vezették, majd ezen szervezetek által feljegyzett események is a presbiteri jegyzőkönyvekbe kerültek, és minden évben megtaláljuk az előző évi munkásságuk összefoglalóját. Ezeken kívül az utóbbi tíz évben készült lelkészi jelentések is felhasználásra kerültek, valamint a jelenlegi református kánon is, amely a Romániai Református Egyház szervezetéről és kormányzásáról írott törvényeket, jogokat és kötelezettségeket tartalmazza úgy az egyházi személyzetet érintően, mint a hívekre vonatkozóan.

A fent felsorolt egyházi iratokon kívül segítségemre voltak azok a művek, melyek a bihardiószegi (főként egyházi) életről íródtak. Ilyen Molnár János 1877-1893 között szolgáló bihardiószegi lelkész által írt monográfia A Bihar Diószegi Ev. Ref. Egyházmúltja és jelene. Egyháztörténeti monográphia című műve a kezdetektől 1885-ig foglalja össze az akkori bihardiószegi egyházi állapotokat, az egyházi életet, az egyházi tiszti- és tisztségviselőket, egyházi szervezeteket, ingó és ingatlan javakat, tan- és nevelésügyet. Alap kutatásaimat segítette továbbá a Dr. Szabó József által szerkesztett Bihardiószeg fejlődéstörténete című monográfia, valamint a nagyváradi, néprajzosokat összefogó Miron Pompiliu Egyesület által 1972-ben végzett kutatás egyetlen megjelent fejezete, melyet Dánielisz Endre írt Bihardiószegi táncalkalmak címen. Ez utóbbit a házasságkötésről szóló fejezetben tudtam felhasználni.

Kutatásaim további forrását jelentették a helyi sajtóban megjelent újságcikkek, híryanagok, kordokumentumok.

Az eredmények tézisszerű felsorolása

Az elemzés során három nagy témakörön keresztül mutattam be a helyi vallási életet: egyháztörténet, vallásgyakorlás és vallásos szokások.

Az első rész tehát Bihardiószeg **egyháztörténetére** fókuszál, és a református egyházhoz tartozó ingóságok és ingatlanok történetét és működését vázolja, melyek a vallásos környezet tárgyi megnyilvánulásai. Kiemelkedő fontossággal bír a község központjában több mint 400 éve épült templom, amely helyet ad a közösségi kultuszon kívül más vallásos alkalmak megszervezésének is, úgy, mint az emberélet fordulóinak szokásai: keresztelő, konfirmáció, házasságkötés, temetés. Itt kerülnek bemutatásra a templomban levő fontosabb tárgyak: az eredeti állapotában fellelhető műemlékorgona, harangok, emlékművek, kopjafák, emléktáblák, klenódiumok. A tárgyi anyagok leírását követően bemutatásra kerül a hívek ülésrendje és az énekeskönyv is, valamint a harang szerepének felvázolása a közösség életében, kitérve a harangozás rendjére hétköznapiokon, vásár- és ünnepnapokon illetve temetések alkalmával.

A közösség kapcsolataihálójának fontos pillérét képezik a vezetői tiszteget betöltő személyek. Szerepük és helyzetük a változás folyamatában tisztségük megítélése révén mégis egyfajta állandóságot képvisel. Kutatásaim során is azt tapasztaltam, hogy meghatározó a községben az egyházi tisztségeket betöltő személyek – úgy, mint a lelkipásztorok, kántorok, presbitérium, gondnokok – szerepe. A disszertáció kitér ezen tisztségviselők megválasztásának hagyományrendjére, a tisztséget betöltők munkásságára, valamint a tisztségek és hozzárendelt feladatok, felelőségek időbeni változására. Egyházi, levéltári iratok alapján vázolom az 1893-2017 között szolgáló lelkészek életútját. A kutatás tapasztalatai alapján bizton megállapítható, hogy a vizsgált közösség lokális kultúrájában a mindenkori lelkipásztor személye volt a legmeghatározóbb. Ők voltak azok akik a legnagyobb hatást gyakorolták a gyülekezeti életre. Személyiségük, tetteik, életvitelük meg tudta/tudja ragadni a református lelkeket, összefogást, közösséget tud teremteni. A lelkész a társadalmi hierarchia csúcsán áll, hívei a papi hivatásra napjainkban is „szent” hivatásként tekintenek, ami együtt jár a példamutató, feddhetetlen étellel, így a falubeliek ezt el is várják a mindenkori lelkésztől.

A felekezeti közösség koherenciáját a lokális vallásos megnyilvánulások struktúrája mentén vizsgálva, megállapítható, hogy annak – mármint a helyi felekezeti közösség működésének – intenzitása a kor és a nem függvényében alakuló több kisebb vallásos közösség aktivitása mentén válik értelmezhetővé. Éppen ezért ebben a fejezetben tárgyalom azoknak a Bihardiószegen működő egyházi szerveződéseknek a bemutatását, amelyek az egyházhoz szorosan kötődnek, úgy, mint az énekkarok, nőszövetség, Ifjúsági Keresztyén Egyesület, diakóniai ház. Ezek mind

fontos részét képezik az egyházi életnek, hiszen a lokális református vallásosság úgymond egyházorientáltak mondható, ami abban áll, hogy a vallás gyakorlata nem merül ki az istentiszteleten való részvételen, hanem többretű, átszővi a hívő lelkek mindennapi életét. Ugyanakkor ezeken az intézményeken keresztül kapcsolódik az egyház a mindennapi élethez és a szigorú vallási funkción túl egyéb szociális és integráló társadalmi funkciókat is ellát.

A második nagy fejezet a helyi vallásos életet mutatja be a vallásszocializáción és a vallásgyakorláson keresztül.

A **vallásszocializáció** által a vallásos ismeretek áthagyományozódnak, egyik generációról a másikra szállnak, ez pedig egy tanulási folyamatot jelent az egyén számára. Ennek elsődleges szocializációs közege a család, másodlagos pedig az iskola és az egyház. A fejezeten belül kitértem a vallásos viselkedés megtanulásában fontos szerepet játszó imákra, magatartási formákra, amelyek meghatározzák és megalapozzák az egyén vallásosságát. A család az a szocializációs közeg, amelyben a legfontosabb normák, értékek és attitűdök átadódnak, így meghatározója a majdani vallásosságnak is. A 20. század folyamán azonban a vallásszocializáció egyre inkább kikerült a család köréből, így az iskola és az egyház vette át ennek a szerepét. A magukat vallásosnak valló családok körében még ma is természetes, hogy a gyerekeiknek átadják a vallásos ismereteket, főként az imákat, de egyre kevesebb példát találunk erre a község reformátusainak körében. A hitbeli alaptudást, a vallásos ismereteket, az imákat a gyerekek többsége ma már inkább a másodlagos szocializációs közegben, vagyis az óvodában, az iskolai és egyházi vallásórán sajátítja el, így legtöbbször ekkor kezdődik meg a gyermekek vallásos nevelése. A vallásórák keretén belül rögzülnek az étkezések előtti és utáni imák, az ünnepekhez tartozó történetek, a tízparancsolat. Ma az egyház által tartott vallásórák célja többek között az, hogy a gyerekeket és ifjakat időben felkészítse a gyülekezeti életre, a diószegi egyházi vezetők véleménye az, hogy fontos, hogy biblikus és hitvallásos nevelésben részesüljenek. A kutatási eredmények azonban arra engednek következtetni, hogy önmagában az iskola és az egyház által nyújtott vallási nevelés nem elégséges az egyén számára a majdani vallásos élethez, ha nem társul hozzá az otthonról hozott vallásos értékrend és norma megtartó ereje.

A helyi vallás központi kultuszának az istentiszteletet tekinthetjük, amelynek mind vallási, mind pedig közösségi szerepe jelentős. A **vallásgyakorlás** bemutatásához áttekin tettem az istentiszteletek rendjét, a templombajárási szokásokat úgy, hogy kitérek a változásokra az 1800-as évek végétől napjainkig. Megfigyelhető, hogy a 19. századtól kezdve fokozatosan esett vissza a templomba járók aránya, és egyre kevesebben vettek részt az istentiszteleti alkalmakon a korábbi időkhez képest. Arról számol be mindegyik lelkész, korszaktól függetlenül, hogy a régebbi időkben az emberek vallásosabbak voltak, és ez derül ki a feljegyzésekből és adatközlői

beszámolókból is. Drasztikus visszaesést viszont csak a kommunista rendszer ateizációs politikája eredményezett, amikor negatív következményei voltak a templomi istentiszteleteken való részvételnek, amely az értelmiségi munkakörben dolgozókat, illetve a párttagokat érintette leginkább. A rendszerváltás után ismét fellendült a vallásos élet, a templomba járó hívek száma ugrásszerűen megnőtt, de ez a növekedés nem bizonyult tartósnak, hisz rövid időn belül újra csökkenni kezdett az istentiszteleteken résztvevő hívek száma. Az interjú anyagok feldolgozása során arra is törekedtem, hogy a strukturális tényezők megállapításán túl a vallásgyakorlás mintáinak, attitűdjeinek egyéni okait is feltárjam, leírjam.

Az utolsó fejezet az **emberiélet fordulópontjaihoz kötődő vallásos szokások** részletes leírását tartalmazza, melyeket Arnold van Gennep rítuselmélete mentén mutatok be. Az elmélet szerint az életfordulós események sorrendjében mindig van egy kezdeti szakasz, ami a kilépés az előző állapotból, csoportból vagy státusból (elválasztó rítus); ezt követi egy rituálékkal teli, köztes időszak, melynek jellemzője a kiválás (eltávolító rítus), és végül a harmadik fázisban történik meg a befogadás az új állapotba, csoportba vagy státusba (befogadó rítus). A három szakaszt Balázs Lajos és Kósa László határfelosztásának használatával mutatom be. Az elemzésben mindössze azok az események kapnak helyet, amelyek szükséges felvezetői a vallásos tartalmú rítusoknak, így a disszertáció nem tér ki több szokásnál az elválasztó rítus bemutatására – a dolgozat keretei nem teszik ezt lehetővé, ugyanakkor ez a tudatos hiányosság az elemzésnek egy korlátja is.

A szokások leírásánál a 20. század folyamán történt változásokat is részletezem, így nemcsak a mai állapotokról alkottam képet, hanem beleszóttam a múlt még tudott, ismert szokáselemeit is, azért hogy minél teljesebb képet kaphassunk a diószegi református közösség múltjáról és jelenéről egyaránt. Az életfordulós szokások jelentős változáson mentek át, az egyes szokásokhoz köthető változások tartalma és mértéke más és más. Vannak olyan elemek, amelyek teljesen eltűntek (mint például a házasságkötés esetében a csigacsináló, temetés esetében a templomból való temetkezés, stb.), vannak, amelyek formai módosuláson mentek át (pl. a halotti tor) ugyanakkor másokban tartalmi változások (pl. a lakodalom esetében az ajándékozás) következtek be. Helyszínük is módosult az idők folyamán, hiszen még néhány évtizeddel ezelőtt otthon, családi keretek között zajlottak ezek az ünnepek, addig ma már nagyon kevés példát találunk erre.

A **születéshez** kapcsolódó szokáskörben az egyházkelést és a keresztelést mutatom be bővebben, vallásos vonatkozásuk miatt. A születéshez kapcsolódó merev szokások és szabályok lazultak az utóbbi évtizedekben, az ehhez kapcsolódó babonák is megszűnni látszanak. Az egyházkelő szokása még él, de olyan formában módosult, hogy a gyermekágyi időszak után az édesanya

elmegy a templomba, részt vesz az istentiszteleten, de legtöbbször nem ez az első útja, mint ahogyan az régen volt. A keresztlőhöz kapcsolódó szokásokat viszont mai napig hagyományosan őrzik, fontosnak tartják a községben még azok a református családok is, akik nem aktív tagjai az egyháznak.

A **konfirmáció** szintén fontos rítus a bihardiószegek szokáskörében, és a keresztlőhöz hasonlóan kötelezettségként tekintenek rá még a templomba ritkán, vagy egyáltalán nem járó reformátusok is. Itt fontos szerep jut az iskolai keretek között tartott vallásóráknak, hiszen a beiskolázott, az egyházi érettségről tanúbizonyságot tevő fiatalokat a lelkész és a vallástanárral az iskolán keresztül eléri és be tudja integrálni a felkészítés folyamatába.

A **házasságkötési szokáskörnek** ma már kevesebb vallásos vonatkozása van. Míg ma, csupán az esküvő maga köthető a valláshoz, addig a 70-es évek végéig, 80-as évek elejéig az ifjú pár kötelező módon részt vett a lakodalom előtti és utáni istentiszteleteken, amikor bejelentették a házasságkötést és utána a menyasszony bemutatkozott, mint ifjú asszony. A lakodalom olyan közösségi megnyilvánulás, amelyen a tágabb közösség is részt vesz, ami miatt sokkal nagyobb hangsúly esik a külsőségekre, a hagyományok pontosabb betartására. Leírom a lakodalmas szokásokban a 20. század folyamán végbement változásokat az eljegyzéstől kezdődően egészen a lakodalom utáni napig. A kutatás kiterjed azoknak a mozzanatoknak a bemutatására is, amelyek már évtizedek óta nem élnek, mint amilyen a csigacsináló, fekete ruha viselete vagy a hénisz. Ebben a fejezetben kaptak helyet azok a vőfélyversek, amelyek a Bihardiószegeken évtizedeken át vőfélyként dolgozó adatközlőmtől származnak, és melyek reprezentáns példái a lokális közösség folklórkincsének.

A temetés az egyén szimbolikus kivezetése az élők sorából. Ebben a fejezetben mutatom be a Bihardiószegeken lévő református temetőket – mint a Hegyaljai temető, Ócska temető és Újtemető – azok jellemzőit és a temetkezési szokásokat egyaránt a halál beálltától a temetés utáni gyász időszakáig. A **temetési szokáskörben** Bihardiószegeken az elmúlt évtizedekben számottevő változás történt az 1970-80-as évektől kezdődően, amikor a templomból történő temetkezés szokása megszűnt. A legtöbb változást azonban a ravatalozók megépítése hozta magával. Ez az új mozzanata a temetkezésnek nehezen épült be a szokásrendszerbe, sokan tiltakoztak az új kötelezettségek ellen. A ravatalozók megépülése után még hosszú ideig nem szívesen változtatott a közösség a háztól való temetkezés szokásán. Akkor zárult le végleg, amikor nagyobb anyagi teherrel járt a háztól történő temetkezés, mint a ravatalozóból. Megváltozott a halotthoz való viszony is. Évtizedekkel ezelőtt még a családra hárult a halott elrendezése, köszönhetően annak, hogy a háznál tartották, és onnan indult a temetés. Ma már jellemzőbb,

hogy a temetkezési vállalkozó vállal magára mindent, ami a halott elrendezéséhez szükséges a halál beálltától a temetés napjáig.

A tor szintén egyszerűbb formát öltött és az a városról átvett szokás lett az uralkodó, mely szerint a többség ma már nem rendez halotti tort, hanem kaláccsal és itallal kínálják a temetésről távozó gyászolókat.

Egy haláleset mindig aktivizálja a közösséget, bizonyítják a közösség felé, hogy a bajban összetartanak, mint család, amit a tágabb közösség elvárásaként támaszt a gyászolók felé, és a család kifejezi vele az elhunyt iránti tiszteletet. A temetéssel kapcsolatos szokások a halált – ahogyan Durkheim is megfogalmazza – társadalmi tényné formálják. Az élők köréből eltávoznak és a halotti közösség körébe kerülnek, és ezt az átkerülést az élők közössége segíti elő. Mindez egyre inkább intézményesített formát öltött, hiszen évtizedekkel ezelőtt az előkészületeket a család végezte, addig mára már szinte minden kikerült a család kezéből, gondolok itt a halál beállta utáni időszakra, a halott felkészítésére, a sírásásra, a torra egyaránt.

Minden esetben igyekeztem felvázolni azokat a konfliktusokat és problémákat is, melyek a közterhet viselő és nem viselők között merültek fel az utóbbi évtizedekben. Ez a községben etnikai jellegű probléma, hiszen főként a magyar és a cigány lakosság közötti konfliktust fejezi ki. A probléma a keresztelés és a temetkezés esetében a legszembevetőbb, mivel ezek esetében a református gyülekezet teherként éli meg azt, hogy a cigányok igényt tartanak a keresztségre, valamint a temetkezési helyre, annak ellenére, hogy az egyház felé irányuló kötelezettségeknek nem tesznek eleget, vagyis járulékot nem fizetnek, nem konfirmálnak, templomba nem járnak.

Összegzőképpen elmondható, hogy a kutatás során alkalmazott szemléletmód hozzásegített ahhoz, hogy alapos, átfogó, elemző-leíró képet kaphassunk a bihardíószegi reformátusok vallásos életéről és a szorosan ehhez kapcsolódó attitűdökről, viselkedési mintákról, szokásokról és ezek változásairól. A módszertani eszköztár lehetővé tette, hogy a vallási keresztmetszetnek az egyéni és tágabb, strukturális és társadalmi körülményeit is megismerhessük. Az elméleti keret, amelyben mindezt értelmeztem, a továbbiakban is alkalmazható lesz, ugyanis a kutatás folytatását illetően elsőként a disszertációban szereplő témák kibővítése lesz a cél. Ilyen például az átmeneti rítusok körében a kimaradt szokáselemek, vagyis az elválasztó rítusok bemutatása. Ezen kívül a disszertációban már terjedelmi okokból sem kaptak helyet a kalendáris szokások, így a későbbiekben ezek kutatására is szeretnék sort keríteni.

Az értekezés tárgyában tartott konferencia előadások

1. The International Scientific Conference, GLOBALIZATION, INTERCULTURAL DIALOGUE AND NATIONAL IDENTITY, 29-30 May 2014, Târgu Mureș: Szűcs Enikő – Tolnai Tímea Katalin: *The Situation Of Graduates In The Labor Market*, <http://www.upm.ro/evenimente/doc/2014/Brosura-program%20GIDNI%20I.pdf>
2. A PEDAGÓGUSKÉPZÉS XXI. SZÁZADI PERSPEKTÍVÁI, Neveléstudományi konferencia, Kolozsvár, 2015. április 24-26: Tolnai Tímea Katalin – Szűcs Enikő: *Elhelyezkedési lehetőségek és képzési stratégiák a szociális szférában* <https://sites.google.com/site/konfpedagoguskepzes2015/>
3. A PEDAGÓGUSKÉPZÉS XXI. SZÁZADI PERSPEKTÍVÁI, Neveléstudományi konferencia, Kolozsvár, 2015. április 24-26: Szűcs Enikő – Tolnai Tímea Katalin: *Szociális szakemberképzés a Partiumi Keresztény Egyetemen. Egy képzés története* <https://sites.google.com/site/konfpedagoguskepzes2015/>
4. III. Kárpát-medencei Oktatási Konferencia (3rd Carpathian Basin Educational Conference) Nagyvárad, 2018. június 22-23.: Tolnai Tímea Katalin – Szűcs Enikő: *A református vallásoktatás szerepe a vallásos nevelésben Bihardiószezen*, <http://www.k-mok.tmpk.uni-obuda.hu/>
5. II. OKTATÁS HATÁRHELYZETBEN KONFERENCIA. ÉLETRE NEVELNI Nagyvárad, 2018. október 12. Tolnai Tímea Katalin, Szűcs Enikő *Vallásos nevelés az Érmelléki Bihardiószezen*, <https://sites.google.com/partium.ro/oktats-hatrhelyzetben/program>
6. COMMUNICATION, CONTEXT, INTERDISCIPLINARITY, 5-th EDITION 20-21 OCTOBER 2018, The International Scientific Conference, Marosvásárhely, Tolnai Tímea Katalin – Györbíró András: *Change of Religiosity in the light of attendance of worship services in Diosig, Bihor*, <http://icsumures.ro/manifestari-stiintifice/2018/Brosura-CCI5.pdf>

Nyilvántartási szám: DEENK/166/2019.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Tolnai Timea Katalin
Neptun kód: NC8AE1
Doktori Iskola: Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10067822

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvek (1)

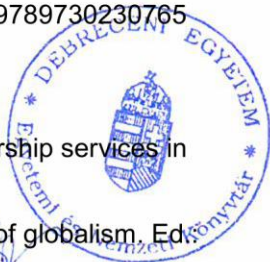
1. Szilágyi, G., **Tolnai, T. K.**: Vallásszociológia. Partium Christian University, Oradea, 132 p., 2009.
ISBN: 9786069218686

Magyar nyelvű könyvrészletek (3)

2. **Tolnai, T. K.**, Szűcs, E.: A református vallásoktatás szerepe a vallásos nevelésben
Bihardiószegen.
In: Kutatás és innováció a Kárpát-medencei oktatási térben : III. Kárpát-medencei Oktatási
Konferencia : tanulmánykötet. Szerk.: Tóth Péter, Maior Enikő, Horváth Kinga, Kautnik
András, Duchon Jenő, Sass Bálint, Óbuda University, Budapest, 365-378, 2018. ISBN:
9789634491156
3. **Tolnai, T. K.**, Szűcs, E.: Elhelyezkedési lehetőségek és képzési stratégiák a szociális szférában.
In: A pedagógusképzés XXI. századi perspektívái. Szerk.: Péntek Imre, Szállassy Noémi,
Zsoldos Marchis Juliánna, Babes-Bolyai Tudományegyetem Pedagógia és Alkalmazott
Didaktika Intézete és a DOCEO Egyesület, Kolozsvár, 87-94, 2016. ISBN: 9789730230765
4. Szűcs, E., **Tolnai, T. K.**: Szociális szakemberképzés a Partiumi Keresztény Egyetemen: Egy
képzés története.
In: A pedagógusképzés XXI. századi perspektívái. Szerk.: Péntek Imre, Szállassy Noémi,
Zsoldos Marchis Juliánna, Babes-Bolyai Tudományegyetem Pedagógia és Alkalmazott
Didaktika Intézete és a DOCEO Egyesület, Kolozsvár, 39-46, 2016. ISBN: 9789730230765

Idegen nyelvű, külföldi könyvrészletek (3)

5. **Tolnai, T. K.**, Györbíró, A.: Change of Religiosity in the light of attendance of worship services in
Diosig, Bihor.
In: The challenges of communication. Contexts and strategies in the world of globalism, Ed.
Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru-Mircea Buda, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş,
175-181, 2018. ISBN: 9786068624006

6. Szűcs, E., **Tolnai, T. K.**: The situation of the graduates in the labour market.

In: Globalization and intercultural dialogue: multidisciplinary perspectives. Ed.: Iulian Boldea, Arhipelag XXI Press, Târgu-Mureș, 592-597, 2014. ISBN: 9786069369135

7. **Tolnai, T. K.**: Managementul conflictelor în cadrul grupurilor de elevi.

In: Felnőttképzés és társadalmi esélyegyenlőség a Bihar- Hajdú-Bihar Eurorégióban. Szerk.: Szilágyi Györgyi, Flóra Gábor, Partium Christian University, Oradea, 393-399, 2012. ISBN: 9786068156422

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

8. **Tolnai, T. K.**, Györbíró, A.: Traditions related to birth in diosig.

J. Rom. Lit. Stud. 16, 1522-1525, 2019. EISSN: 2248-3004.

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

9. Szűcs, E., **Tolnai, T. K.**: Helyzetkép a Partiumi Keresztény Egyetem szociológiát és szociális munkát végzett hallgatóinak munkaerő-piaci elhelyezkedéséről.

In: Tudás - Tanulás - Szabadság Neveléstudományi Konferencia 2014. Szerk.: Birta-Székely Noémi, Babeș-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 301-305, 2015. ISBN: 9789730189674

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudásmetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2019.04.26.

